

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nın kuruluşu olan 16 Ekim, 30 yıldır "Dünya Gıda Günü" olarak kutlanıyor. Birleşmiş Milletler (BM)'e üye ülkelerin pek çoğunda o günü içeren hafta içinde kutlamalar yapılıyor. FAO, bu yıl da "Dünyada Gıda Güvenliği ve Beslenme Durumu 2018" başlıklı raporunu söz konusu tarihten önce yayımladı. Rapor, FAO'nun yanı sıra, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Tarımın Geliştirilmesi için Uluslararası Sermaye (IFAD) ve Dünya Gıda Programı (WFP) adlı üçü BM'nin olmak üzere, beş uluslararası örgüt tarafından hazırlanmış.

Raporun içeriği, "Dünya Gıda Günü"ne ilişkin kutlamaların yapıldığı toplantılarda FAO yetkilileri tarafından özel bir sunum ile açıklanıyor. Bu sunumlarda, katılımcılara hem dünyada yaşanmakta olan durumun (gıda krizinin) ciddiyeti ve nedenleri hakkında bilgi veriliyor hem de sorunun azaltılabilmesi için ne yapılması ve kişilerin neler yapmaları gerektiği anlatılıyor. Raporunda yer alan verilere göre, dünyada açlık yaşayanların sayısı 2014 yılında 783 milyon 700 bin kişi ve 2016 yılında da 804 milyon 200 bin kişi iken, 2017 yılında 820 milyon 800 bin kişiye ulaşmış. Dünyada açlık yaşayanların prevalansı (sıklığı) ise 2014'de yüzde 10.7, 2016'da yüzde 10.8 ve 2017 yılında da yüzde 10.9 olarak saptanmış. Bir başka ifadeyle, dünyada bir yandan nüfus artarken, öte yandan açlık yaşayanlar, hem sayı hem de oran olarak artmaya devam etmiş. Ancak bu durum dünyanın bütün ülkelerinde de yaşanmıyor. Rapora göre, Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerinde açlık yaşayanların prevalansı söz konusu üç yıl için de yüzde 2.5'in altında kalmış.

Kişinin normal/sağlıklı büyüme ve gelişmesi ile aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürülebilmesi için gereksinim duyduğu gıda maddelerine erişememesi gıda krizi olarak tanımlanıyor. Raporunda da dünyada gıda krizi yaşanmakta olduğu saptaması

ile birlikte bu durumun nedenleri de sıralanıyor. Söz konusu nedenlerin azaltılması için gösterilecek çabalarla sorunun azaltılabileceğine yönelik vurguya da özel olarak yer veriliyor. Rapor'a göre, dünyada açlık yaşanmasına neden olan gıda krizinin üç önemli nedeni olarak şunlar sıralanıyor; Birinci ve öncelikli nedeni savaşlar ve çatışmalar, ikincisi iklim felaketleri, üçüncüsü ise tüketim artışı ve kırdan kente göçe neden olduğu için ekonomik büyüme olarak gösteriliyor. Söz konusu nedenlerin ortadan kaldırılmasının mümkün olamayacağı, azaltılabileceği dolayısıyla, gıda krizinin ve onun bir sonucu olarak ortaya çıkan açlık sorununun da ortadan kaldırılamayacağı, yalnızca azaltılabileceği dolaylı bir biçimde vurgulanmış oluyor.

Raporun yayımlanması ve yaşanmakta olan sorunu görünür kılıyor olması tüm sınırlılıklarına karşın, anlamlı olmakla birlikte, sorunun resmi olarak açıklanan nedenlerinin dışındaki ara ve temel nedenlerinin de görünürlüğünün sağlanması gerekiyor. Günümüzde milyonlarca insanın açlığına rağmen, özellikle tahıllardan biyoyakıt üretimi devam ediyor. Örneğin, yalnızca 2013 yılında dünya genelinde 116.5 milyon ton biyoyakıt üretilmiş. Bu üretimin yüzde 47'si, 54.8 milyon tonu da ABD tarafından gerçekleştirilmiş. Hindistan'da 1970 yılında 19 bin ıslah edilmiş pirinç çeşidinden üretim yapılırken, 2000'li yılların başında pirinç çeşitlerinden 18 bin 50'si (yüzde 95'i) arşivlenmeden kaybolmuş. Günümüzde Hindistan'da pirinç üretiminin yüzde 75'i yalnızca 12 pirinç çeşidi ile yapılıyor. Çiftçiyi her bir üründe monokültüre zorlama yok-sulluğu da beraberinde dayatıyor. Örneğin, Meksika'da 1 hektar tarım alanında; çiftçi kendi tohumu ile iki tonu mısır olmak üzere 15 ton gıda almayı gübresiz, pestisitsiz, banka kredisiz ve borçsuz başarabilirken, "modern" tarım ile yalnızca altı ton mısır üretmeye zorlanıyor. Dünya genelinde tarıma her yıl yaklaşık 250 milyar dolar destek veriliyor. Bu desteğin 225 milyar doları (yüzde

90) günümüzde 34 ülkeden oluşan OECD ülkeleri tarafından kullanılıyor. Bu ülkeler arasındaki durum da dünya genelinden farklı değil, 'gücü gücü yetene'. ABD'de yıllık tarım desteği yaklaşık 75 milyar dolar. Bu veri, dünya genelinin yüzde 30'unun, OECD ülkeleri tarafından kullanılan da yüzde 33.3'ünün tek başına ABD tarafından kullanılmakta olduğunu ortaya koyuyor.

Dünya genelinde yüz milyonlarca insanın açlık yaşıyor olmasının dolayısıyla, gıda krizinin yukarıda sözü edilen son ve ara nedenlerinin yanı sıra, temel nedenine de değinmek gerekir. Bu başlıktaki verileri paylaşmadan önce iki ayrı tarihte yapılmış iki ayrı konuşmadan iki saptamayı aktarmak istiyoruz. Bunlar, ABD Başkan Yardımcısı Humbert Humberly'nin 1957'de "İnsanların sizinle işbirliği anlamında bağımlı olmasını istiyorsanız gıda bağımlılığı bence en mükemmeldir." açıklaması ile ABD Tarım Bakanlığı Sekreteri, Earl Butz'un 1974 yılındaki, hem de Dünya Gıda Konferansı'nda dile getirmekten çekinmediği, "Gıda bir silahtır. Müzakere araçlarımızdan en önemlisidir." sözüdür. Bu sözler, kapitalist dünyada diğer alanlarda da olduğu gibi, hem bitkisel hem de hayvansal tarım alanlarındaki üretimin insan için değil sermaye birikimi için olduğunun, bunun sağlanabilmesi için de gıdanın silah olarak kullanıldığının kanıtı olarak görülebilir. Öyle ki emperyalist ülkelerin, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla 1960'lardan beri tarımda önerdiği çözümler ziraati, zirai ticarete dönüştürmüştür.

Bu süreç, yerel tohumların kaybı ile ticari tohumlara, gübrelere ve petrole işleyen makinelere bağımlılık ile su kaynaklarının azalması, toprağın tuz oranının artması ve kullanılan kimyasalların doğa ve insanlar başta olmak üzere, tüm canlıların sağlığına zarar vermesine yol açmıştır. Beraberinde bağımlı kapitalist ülkelerin tarımsal üretim alanlarında kendine yeter hale gelmelerine engel olmuş, sonucunda da günümüzde yüz milyonlarca insanın açlığa mahkum edilmesini

doğurmuştur. Geline durumla da yetinilmemektedir. Diğer yandan, insanlığı açlığa mahkum eden bu koşullar, uluslararası anlaşmalarla "garanti" altına alınmıştır. İhracattaki sınırlamalar ve stokçu ithalat yaklaşımı gıdanın bulunabilirliğini önemli düzeyde belirlemektedir. Son dönemde gıda sektöründe ciddi alan bulan finansal pazar ve tarımsal mallarla yapılan borsacılık, yaşanmakta olan açlık sorununun önemli nedenlerindedir. Çünkü bu yollarla spekülasyon bir pazar yaratılmıştır. Günümüzde dünya genelinde çalışabilir aktif nüfusun yüzde 39.1'i tarımsal alanda istihdam edilmektedir ve tarımsal ihracat 1 trilyon 657 milyar dolara ulaşmıştır. Bununla birlikte, dünya tarımsal ihracatının ilk üç sırasında yer alan ülkelerde durum daha farklıdır. Dünya tarımsal ihracatının yüzde 10.4'ünü (171.9 milyar dolar) gerçekleştirerek birinci sırada yer alan ABD'de aktif nüfusun yüzde 1.5'i, yüzde 6.2'sini (103.3 milyar dolar) gerçekleştiren Hollanda'da aktif nüfusun yüzde 1.8'i ve dünya tarımsal ihracatının yüzde 5.5'ini (91.8 milyar dolar) gerçekleştirerek üçüncü sırada yer alan Almanya'da ise aktif nüfusun yüzde 1.4'ü tarımsal alanda istihdam edilmektedir. Görüldüğü gibi, her üç ülke de aktif nüfuslarının çok azının katılımı ile tarımsal ihracattaki paylarını en üst sıralarda tutabilmektedir. Çünkü bu durum yalnızca üretim miktarı ile değil, büyük bölümü ile borsalarda spekülasyon yolu ile elde edilmektedir. Öyle ki 2007 yılının ilk 9 ayında %30 büyüyen bu pazar birilerine yüklü paralar kazandırırken, pahalılaştıran gıda yüzünden milyonlarca insan açlığa mahkum edilmektedir. Gıda fiyatları arttıkça, beslenmede gıda çeşitliliği daha da azalmaktadır. Özellikle hububatın pahalılaşması temel enerji kaynağı miktarının daha da azalması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda, öğün sayısı azaltılır. Porsiyonlar küçültülür. Temel besin maddelerini temin etmede güçlük çeken bu hanelerde reel gelir daha da azalır. Daha ucuz, sağlıklı olmayan gıdalara yönelim artar, nişastalı gıdalara talep artar. İnsanların alıştıkları temel gıda

tüketimi azalır, değişir. Temel gıda olmayanların tüketimi ise neredeyse tamamen ortadan kalkar. Ve sonuçta protein enerji malnutrasyonları ve mikro besleyici eksiklikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Sahra Altı Afrika'da tüm besin gruplarından "yeterince" tüketebilen 6-23 ay çocukların oranı Nijer'de yüzde 8.8, Togo'da yüzde 13.5 ve Mali'de yüzde 26.8'dir. Afrika ülkelerinin pek çoğunda da yüzde 40'ları dahi bulamamaktadır. Türkiye'de de durum farklı değil. Yetersiz beslenme nedeniyle yaşına göre olması gereken boydan kısa, bodur olanların oranı 24-59 aylık çocuklarda yüzde 12'dir. Yaşananlar alarm veriyor. Biliyoruz, günümüzde tüm insanlara yetecek kadar bitkisel ve hayvansal gıda yer yüzünde mevcut. Sorun gıda maddelerinin meta karakteri kazanmış olması ve sonrasında ortaya çıkan borsalar, spekülasyonlar. Sözün özü, kapitalizm. Çözüm için kapitalizmin sonlanmasını bekleyecek değiliz tabii ki. TTB tarafından yıllar önce sağlık hizmetleri için dile getirilen talebi gıda alanı için de gündemimize almamız, dünya genelinde yaygınlaştırabilmemiz ve bunun için çalışmamız gerekiyor: Yeterli ve dengeli beslenme için nüfus cüzdanı yeter! Günümüzden 40 yıl önce, Toplum ve Hekim Dergisi'nin ilk sayısının çıkışından dokuz ay sonra, 6-12 Eylül 1978'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Kazakistan Cumhuriyeti'nin Alma Ata kentinde, gerçekleştiren Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı, hazırlık sürecinden sonuç bildirgesine kadar dünya genelinde sağlık alanı ve özellikle birinci basamak sağlık hizmetlerinin sunumuna ilişkin birçok tartışmanın önünü açarak, konunun uzun süre gündemde kalmasını sağlayarak ve bazı ülke halklarına birinci basamak sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi ve sunumunda yeni kazanımlar yaratılmasına vesile olarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Yetmişli yılların ortalarında, iki kutuplu dünyanın neredeyse bütün ülkelerinde nedeni birbirinden çok farklı olsa da sağlık hizmetleri alanında sorunlar yaşanmaktaydı. Bunların toplumsal huzursuzlukların

kaynağı olma potansiyeli taşımaya başladığı da ülke yönetimleri tarafından fark edilir hale gelmişti.

Bir tarafta, ABD'de özel sağlık hizmetlerinde yaşanmakta olan kriz nedeniyle, "ulusal sağlık sistemi" hedefli arayışlara kaynaklık eden tartışmalar yürütülmeye başlamıştı. Öte tarafta, Çin'de çıplak ayaklı doktorlar uygulamasında ortaya çıkan olumsuzluklar gözle görünür bir yaygınlık kazanmıştı. Bir diğer tarafta SSCB'de de sağlığa bütçeden ayrılan pay yetersiz kaldığı için sağlık kurumlarına ve halka tıbbi teknoloji ve ilaç sağlanmasında yaygın sorunlar yaşanıyordu. Bunlarla birlikte, Kıt'a Avrupası ülkelerinde sağlık alanında ortaya çıkan yeni ve toplumsal huzursuzluk yaratan herhangi bir sorun tanımlanmamakla birlikte, bu ülkelerin sömürgelerinde yükselmekte olan bağımsızlık hareketlerinin kontrol altına alınabilmesi için yaygın ve kamusal sağlık hizmetleri sunumunun etkili bir 'silah' olarak kullanılabileceği fikri yeşermeye başlamıştı. Dünya genelinde sağlık alanında esmekte olan bu olumsuz rüzgarı gören ülke yönetimleri, BM eliyle rüzgarın zararsız hale getirilmesi için olsa gerek tarihlerinde çok az görülen bir şekilde ortak çıkarları için bir araya gelerek Konferans düzenlemeye karar verdiler. Günümüzde sağlık alanında yaşanan sorunlar daha da derinleşmesine karşın dünya genelinde ne toplumsal muhalefet 40 yıl öncesinde olduğu gibi yaygın ve etkili ne de çok sayıda sosyalist ülke var. Bununla birlikte, tabii ki umudumuz var.

Bu umudumuzu daha da geliştirmek ve Alma Ata Bildirgesi ilgi olarak yapılmış değerlendirmeleri günümüze taşıyabilmek için Dergimizde yayımlanmış olan bu konudaki yazılar arasından üçünü, tartışmalara bir ivme katabilmek için, yeniden sizlerle buluşturmak istedik. Bu sayımızda ayrıca, 'Göç' başlıklı dosyamızın iki yazısı ile birlikte, sağlık hizmetleri ve sosyal politika alanlarından birer makale ile bir TTB raporunu da sizlerle paylaşıyoruz. Katkı sunabilmesi dileği ile...